

GEPOLITIKA HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI
POSLOVI I DANI MILOVANA MIKOVIĆA
(TAVANKUTAK JEDNOGA POLITIČKOG TRIANGLA)

Branimir Donat

Možda će nam statistika ponešto pomoći. Ma koliko ona u vrijednosnom aspektu bila nepouzdana, nameće nam je potreba da se obuhvati sve kako bi se došlo do onoga traženog (izdvojenog) dijela zahtjeva; dakle, ako ništa drugo, ta je statistika očito i u prvi mah nepodložna subjektivnom interpretiranju.

Počnimo od zemljopisnog određenja, jer kutak o kojem želim govoriti nalazi se na zemljopisnim, a još prije toga – na etnografskim kartama. U kulturi je taj prostor manje znan.

Riječ je o onom prostoru koji je u političkim kartama dvadesetoga stoljeća određen kao *bajski trokut* i koji je, kao što se pokazalo, postao još jedna neuspjela tvorevina *trianonskih* sporazuma.

Spomenuti virtualni trokut, nastao u političkim glavama, nastanjuje veći broj raznih naroda i posebnih jezika kojima se ti narodi služe. U tom trokutu političke podjele našli su se i bački Hrvati, koji sebe, između ostaloga, nazivaju Bunjevcima i Šokcima.

Ako postoje na zemljopisnim kartama, ako imaju svoje ime i ako govore jezikom koji očito pripada hrvatskom korpusu, postavlja se pitanje postoje li uopće neki razlozi da sve to ne bi moglo stvoriti uvjete za samostalnu književnost, koja je u isti mah idiom jedne veće, budimo precizniji, hrvatske književnosti.

Ništa od dosada rečenoga uopće nije sporno, a ipak je postojanje te književnosti prilično upitno: npr. ni u *Povijesti hrvatske književnosti* Slobodana Prosperova Novaka, i ne samo u njoj, nema joj mjesta. Miroslav je Šicel zaobilazi u svojim čitanjima; tomu je, možda, razlog što je nije spominjao ni Antun Barac, a nažalost korekturu nepravedne neupućenosti nije napravio ni Ivo Frangeš.

Iznimka je Dubravko Jelčić, koji u svojoj *Povijesti hrvatske književnosti* promišlja i o *geografskim rubovima* te se može reći da smo u njoj najbliže realnom stanju.

Nameće se pitanje u vezi s tim simptomatičnim *izblendavanjem* jedne pojave na rubu matičnoga književnog, ali prema jezičnim se specifičnostima može reći – apartnoga jezičnog korpusa.

Gledano povijesno, bunjevačka književnost sve je manje prepoznatljiva za hrvatske književne povjesničare i za antologičare koji su, kada je riječ o dodiru sa živom literaturom, obično otvoreniji i prije svega bolje obaviješteni od profesionalnih tiskača limuna (izraz T. S. Eliota).

Ne pišem ovo da bih pokazao nešto slabo poznato, a možda čak i jedva vidljivo; ne krijem da pišem i zato da bih pokazao da mnogo od onoga što je na tu temu napisao npr. Ante Sekulić nije književno produktivno i da tu književnost petrificira i udaljuje od onih koji književnost gledaju i preko svojih skromnih fizioloških obzorja pogledom običnih *štraca*. Pišem zato da bih pokazao, da bih predočio kako književnost bačkih Hrvata, odnosno Bunjevaca, nije samo ono o čemu on piše u svojim brojnim knjigama, u kojima o istom ili sličnom piše uvijek na isti način. Mjesta za razlike nema.

Namjera mi je jednostavnija. Želim samo ilustrirati gubitak senzibilnosti hrvatskih institucija i pojedinaca za prepoznavanje i osjećanje nacionalne jezične cjeline u Hrvata i u Hrvatskoj u posljednjih pedeset godina.

Prostor detektiranja suvremena je poezija, u ovom slučaju ona koja se piše u Subotici i *oko* nje, poezija koja katkada dopire iz Petrovaradina i Novoga Sada. Ne želim biti apstraktan, ne namjeravam jadikovati na prazno i s lagodnim uvjerenjem da je pretposljednji čin drama katastrofa kao jedino objašnjenje svakog hrvatskog problema. Ne inzistiram na rubovima tek tako nego zato jer smatram da bez rubova nema središta. To, mislim, ne treba posebno isticati niti ponavljati. Koliko se sjećam, na tome je inzistirao i Schopenhauer. Tražim ona mjesta gdje se mogu prepoznati tragovi i koje možemo slijediti kroz neka djela i kroz vrijeme.

Prvi pokušaj kakve-takve kodifikacije hrvatske poezije pedesetih godina 20. stoljeća – koju bismo na neki način mogli povezati s krajem rata i sa stanjem u međunacionalnim odnosima – bio je *zbornik* (što znači, vrlo uvjetno rečeno, i *antologija*) *Četrdesetorica*; pregled mlade hrvatske lirike koja se pojavila u Zagrebu 1955. godine. Pada u oči da se ova knjiga pojavila četrdeset i jednu godinu poslije povijesnoga izlaska *Hrvatske mlade lirike* (Zagreb 1914), koja je također predstavljala propusnicu mnogim autorima za ulazak u suvremenu književnost kao njezinim legalnim članovima (Ujevićev *Oproštaj*).

Premda u *Četrdesetorici* piše da su je uredili Dobriša Cesarić, Dragutin Tadijanović i Šime Vučetić, čini mi se da su oni odredili samo *kvotu zastupljenosti*, dok su uvršteni autori imali slobodne ruke u izboru stihova. Urednici su dakle određivali opseg uvrštenih pjesama svakoga odabranika. Podsjetimo da je isto načelo primijenjeno i prigodom uređivanja antologije (zbornika) koja se 1952. pojavila na stranicama 12. broja časopisa *Krugovi*.

U određenju ove, u vrijednosnome smislu aproksimativne kvote uvrštene su pjesme pjesnika rođenih u rasponu od 1917. do ranih tridesetih godina 20. stoljeća: Krune Quiena (1917), Jure Franičevića Pločara, Jakova Kopilovića, Đure Šnajdera (1918), Vlade Gotovca, Krste Špoljara, Irene Vrkljan, Zlatka Tomičića (1930), Dubravka Ivančana (1931) i Antuna Šoljana (1932).

U njoj se našlo i mjesta za pjesnika Jakova Kopilovića (Subotica 1918). Ta činjenica govori da taj kutak bunjevačko-šokački tada još nije bio zanemaren, i znalo se da je dotični pjesnik ne samo zavičajno nego i vrijednosno pripadao hrvatskoj pjesničkoj riječi.

No, već u Milićević-Šoljanovoj *Antologiji hrvatske poezije* (Zagreb 1966) ta je regija nestala, baš kao što je pod represivnim političkim utjecajima na tom rubnom području nestala i politička autonomija Hrvata. Da je politički seizmograf imao i kriteriološki utjecaj, pokazuje Pavletićeva *Zlatna knjiga hrvatskog pjesništva* (Zagreb 1971; četvrto, prošireno izdanje 1991). U njoj nema Jakova Kopilovića, ali zato je *mjesto* dobio Petko Vojnić Purčar (Subotica 1939).

Tijekom Drugoga svjetskog rata dosta je Bunjevaca studiralo u Zagrebu, posebice bogoslova. I ostali su pretežno surađivali u revijama katoličke orijentacije, ali i u *Hrvatskoj reviji*, koju je uređivao njihov zagrebački kulturni ataše – Marko Čović. U mjesečniku *Obitelj* sponzor im je bio bunjevac Nikola Andrić. U tom su razdoblju tiskane neke zbirke pjesama, pa čak i romani autora koje moramo

smatrati hrvatskim piscima (Lazar Merković i Ante Jakšić). Ali, budimo gorko iskreni i priznajmo: oni su danas tek – doduše zaboravljena – književna povijest i uglavnom ne ulaze u ove naše opuse.

Glavni otkrivač toga osebujnog jezičnog blaga, tih u hrvatsku književnost nedovoljno integriranih prostora bio je Balint Vujkov. Najosebujniji rad ovoga pjesnika i proznog pisca vezan je uza zapisivanje bunjevačke usmene književnosti, premda taj posao nije radio kako to danas zahtijevaju regule zapisivanja stilizacija (nisu li mimo njih radila i braća Grimm, pa Charles Perrault i Vuk Karadžić?).

Slijedom jezične posebnosti i neobične izvornosti govornoga idioma koju je otkrio Vujkov sedamdesetih i osamdesetih krenuli su Vojislav Sekelj, Ivan Pančić i Milovan Miković. Od spomenute trojice, najbolje mi je znan opus Vojislava Sekelja, koji se okušao u pjesništvu, romanu i kritici. Stvaralaštvo Ivana Pančića nije mi, nažalost, uopće poznato, dok se trenutčno bavim čitanjem i otkrivanjem jezične magije poezije Milovana Mikovića, odnosno njegovom poemom (ili ciklusom pjesama) naslovljenom *Avaške (užegle) godine*.

Dok je Balint Vujkov prikazivao zavičaj u okvirima jezične prošlosti, ali ne bez smisla za svijet modernih pojmova i stvari, Milovan Miković uputio se da na jeziku koji je djelomice na izdahu opiše sudbinu svoga, a to znači i našega zavičaja. No, Miković nije samo zavičajni pjesnik; on je pjesnik koji govoru svoga kraja vraća književni legitimitet, on želi ići dalje, a to *Avaške godine* jasno pokazuju tematskim krugovima u kojima pjesnik pokušava rekonstruirati život ovoga hrvatskog rubnog etnosa. Riječ je o svojevrsnoj replici Hesiodovih *Poslova i dana*.

Knjiga sadrži sljedeće cikluse: *U lupinji glave* (U lupinki glave), *Kako je bilo kadgod* (Kako je uvijek bilo), *Dokleg* (Dokada, dokuda?), *Vrabac se u pravu kupa* (Vrabac se u pravu kupa), *O bricima i ričima*, *Trbu bljuždri* (Crijeva krče) i *Ditinstvo*.

Čini mi se da je pjesnik naumio napisati svojevrsne *Poslove i dane* (Hesiod), možda čak i *paorske cantose*, opisujući i iskazujući svakodnevicu koja uvijek određuje egzistenciju pojedinca zarobljenoga i u stupicu povijesti, o čemu svjedoče stihovi iz pjesme *Dokleg*:

Dokleg će čovik čoviku oči vadit'
Dokleg će lagat, otimat, harat?
Dokleg će ajdarasti, amišni
andravi, arambaše, aramije

*andalasti ški – varat?
Dokleg će badavaši, bagra, baati
barabe, batinaši, beštije
bičkaši, bitange, Bukare – buškat?
U pamet se i u poštenje bogmat.
Brk mastit, novce brstit
Možde l čovik s čovikom
štogod – makar da je šta
s mirom obaviti i aldumašče popit?
Bog sveti zna...*

O kome to pjesnik pjeva: pjeva o lukavim, đavolski nepouzdanim haramijama, blesavim užeglim – varalicama. Dokle će, pita se on, besposličari, bagra, bahati barabe, oni koji su na nožu brzi, bitange, pijanice *bukurama* bučkati? *U pamet se i poštenje kleti? Brk mastit, novce brstit...*

Knjiga pjesama *Avaške godine* (Zagreb, »Dora Krupićeva«, 2006) na neki je način analogon *Balada Petrice Kerempuha*, ne zbog njezinih revolucionarnih intencija, nego zbog očite povezanosti s tлом i jezikom koji, a to ovisi o našem gledištu, propada ili je pak na ugaru. Istina je sljedeća: propada, ali eto u rukama vještoga i osjetljivog pjesnika oživljuje taj osebujni jezik i pokazuje u kojoj je mjeri i danas kompatibilan s iskustvima i mogućnostima govora kojima se služi suvremena hrvatska književnost (u sferi kreativnoga pisanja). Ako ništa drugo, on je prikladan za uporabu, apartan kao vrlo sočna dijalektalna poslastica koju ne treba uvijek do kraja semantički razumjeti da bi se pjesnički i semiotički, a tek potom semantički ipak shvatilo njegovo mjesto i moguća uloga.

No, *Avaška vremena* nisu nikakav dokument koji može filozofima poslužiti za jezična nadmudrivanja. Ona su, jasno, i to, ali samo zato što funkcioniraju kao monumentalna jezična umjetnina, kao oživljena memorija ljudi koji se neprestano bore da bi dokazali svoje postojanje i prijeko potrebnu etničku posebnost.

Zbirka *Avaška vremena* ima oko stotinu pjesama, pisanih vrlo uvjerljivo i bez uobičajenoga dijalektološkog nadmetanja. Pjesnički gledano, ona je u isti mah, tradicionalno bi se reklo, u skladu s *narodnim genijem*, a da u njoj nigdje ne nalazimo reflekse naše uboge deseteračke romantike. Zato su Mikovićeve pjesme uvijek krute i stroge.